

Vem är det som firar gudstjänst?

Reflektioner utifrån en intervjuundersökning

Ingegerd Sjölin & Birgitte Thaning

VEM ÄR DET SOM FIRAR GUDSTJÄNST?

Reflektioner utifrån en intervjuundersökning

Ingegerd Sjölin & Birgitte Thaning

STRÄNGNÄS STIFTSHISTORISKA SÄLLSKAP

ÖREBRO 2023

Tryckt med bidrag från

Strängnäs stift

Södergrenska stiftelsen

Örebro pastorat

Knista församling

Viby församling

Vintrosa församling

© Ingegerd Sjölin & Birgitte Thaning

Utgiven av Strängnäs stiftshistoriska sällskap

Redaktör Marcus Willén Ode

Grafisk form Lisa Lanning

ISBN 978-91-527-2776-8

Tryck Print in Baltic, Vilnius, 2023

Omslagsbild Palmvändag i Tullinge kyrka, Botkyrka, 2017

INNEHÅLL

Inledning 5

Att ha någon att knyta an till 6

Barndop och uppväxt – till kristen tro 6

Dopet 10

Söndagsskola 12

Söndagsskola och samfund 12

Nära till söndagsskolan 14

Tro och församling 15

Den egna tron 15

Att känna sig sedd, bli respekterad och dess motsats 17

En formaliserad plan – kan göra församlingen till en växtplats 20

Växtplatser – En studie i evangelisation 21

Kyrkan öppnar mot världen 23

En internationell värld och kyrka 23

Kristi världsvida kyrka 25

Vision för kyrkan, förhoppningar 30

Kyrkans framtid – oro och glädje 30

Kyrka i digitala rum 32

Intervjuprojektet 2007–2023 37

Källförteckning 40

Fotoförteckning 40

INLEDNING

Gudstjänsten är kyrkolivets centrum, där församlingen möter Gud i Ordet och sakramenten. Kyrkans dag för huvudgudstjänster är söndagen, eftersom Jesus Kristus uppstod på söndagen, Herrens dag.¹ Så inleds kapitel 17 om Gudstjänst i kyrkoordningen. I en del församlingar kommer många till söndagens gudstjänst medan i andra är det en handfull personer. När vi firar huvudgudstjänst gör vi det tillsammans, både de som sitter i kyrkbänkarna och de som tjänstgör. I de allra flesta församlingar finns det ett antal personer som kommer mycket ofta. Man skulle kunna tala om en gudstjänstfirande kärnförsamling där dessa ingår och också de som tjänstgör. Den här rapporten bygger på intervjuer med 30 personer som alla tillhör det som kan kallas gudstjänstfirande kärnförsamlingen.

Intervjuerna har gjorts med de som funnits med en längre tid i kyrkan och de har varit medelålders eller äldre. De flesta av de intervjuade var kyrkligt aktiva i en församling i Närke. Örebro och dess omgivning är starkt präglad av alla de frikyrkor som funnits och finns. Den kyrkliga geografin med många samfund har i hög grad påverkat tro och liv även för den enskilde. Två rapporter har tidigare sammanställts och de omfattar sammanlagt 127 intervjuer. Hur intervjuundersökningen gått till och hur den här rapporten tagits fram finns att läsa om i det avslutande avsnittet ”Intervjuprojektet 2007–2023”.

I de följande avsnitten redovisas intervjuerna tematiskt och i anslutning till temat görs en relevant utblick i Svenska kyrkan. Svaret eller svaren på frågan ”Vem är det som firar gudstjänst?” visar genom intervjuerna på hur mångfacetterad varje människa är när det gäller tro, gudstjänstfirande och religiös bakgrund, men pekar också på vad som är gemensamt för de som firar gudstjänst.

¹ *Kyrkoordning 2022. Med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*, kap 17, inledning, Stockholm 2022, s. 48.

ATT HA NÅGOT ATT KNYTA AN TILL

Barndom och uppväxt – till kristen tro

Många av de som finns i intervjumaterialet har levt i tro under hela sitt liv. Andra har fått med sig tron genom föräldrar och släkt men kommit bort från kyrka och församling under en del av sitt liv. De har sedan återvänt. Genom det som de fått med sig har de haft något att knyta an till.

En kvinna berättar att hon är uppvuxen i en trakt där Pingströrelsen och Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen var starka. Det var inne att delta i kristen verksamhet som ung. Farmor var pingstvän och uppfylld av en andlighet som smittade av sig. I sitt rum hade farmor ”mannakorn”, en rad bibelord nedskrivna på mycket små lappar. På besök hos farmor fick man ta några ”mannakorn” med bibelord, som farmor slog upp i sin Bibel och läste upp, som en hälsning från Gud.² Kvinnans föräldrar var troende och hon påverkades också av pastorer inom Pingstkyrkan under sin barn- och ungdomstid. Under gymnasietiden slog sig kvinnan fri från de andliga bindningarna som så djupt hade präglat henne och började leva som ungdomar gör mest. Själv betecknar hon det som en tros- och livskris. Senare gick hon en eftergymnasial utbildning och påverkades av en lärare, som var bekännande kristen. I dennes sätt att se på liv och tro kände kvinnan igen själva kärnan i den tro som hon fötts in i och som så helt hade präglat hennes barn- och ungdomstid. Lärares undervisning ledde till återgång till ett liv i tro.

En lärare väckte, genom sitt sätt att leva sin tro, något hos den här kvinnan som hon kände igen. Det fanns något hos kvinnan att knyta an till. Knyta an till en tro som hon fått med sig av farmor, av pastorer, av föräldrar, och genom deltagande i ungdomsverksamhet. För den här kvinnan blev det en återgång i tro. Det ledde så småningom till engagemang i Svenska kyrkan och tjänst där.

² *mannakorn* manna, himmelsk föda i 2 Mos 16:15, här i bildl. bet. '(efterlängtrade) visdomsord', jfr 'andlig spis'.

Sommarkonfirmander på Stiftsgården Stjärnholm, 2020.

En annan kvinna säger att tron nog funnits med i hennes liv olika intensivt i olika delar av livet. Hon gick i söndagsskola, fick med sig bibelberättelser och psalmer från skolan, konfirmerades, arbetade på stiftsgård och deltog i ungdomsläger. Hon bildade familj men under åren fyllde av yrkesarbete och familj var gudstjänstbesöken inte så regelbundna. Som änka flyttade hon och på sin arbetsplats träffade hon en kvinna som tog henne med till gudstjänst i en församling. Där upplevde hon sig omhändertagen, stannade och kom med i Församlingskåren. Dess arbete kände hon till sen uppväxten. Hennes pappa hade varit kassör i Kyrkobröderna, som var föregångare till Församlingskåren. När kvinnor fick tillträde bytte kåren namn.

I församlingen fanns något att knyta an till. För den här kvinnan blev det Församlingskåren. Dess arbete var hon bekant med. Under hennes uppväxt samlades kåren, som hennes pappa var med i, hemma hos varandra. Nu gick hon in i samma välbekanta engagemang. För den här kvinnan betydde det också söndaglig gudstjänst, gudstjänst- och församlingssamfund och fördjupad tro.

En man berättar, att under hans uppväxt var kyrkligheten självklar och familjen gick på söndagarna till bönhuset. Detta har satt spår och påverkat honom livslångt. Mannen flyttade och under en tid var han med i en kyrklig ungdomsgrupp. Som vuxen bröt han kontakten med hemförsamlingen under många år på grund av att han upplevt sig blivit behandlad på ett respektlöst sätt där. När han gick i kyrkan var det på främmande ort. Vändningen kom i samband med ett kyrkoval. Han fann ett parti vars kyrkopolitiska program passade honom, han lät sig engageras och detta blev vägen tillbaka in i kyrka, församling och gudstjänstliv.

Detta är utdrag ur tre intervjuer som ger exempel på hur de som intervjuats haft något att knyta an till och att de haft något att knyta an till har fått till följd att de återkommit till kyrkan. Av de som intervjuats har två av tre levt i kyrka och församling under hela sitt liv. Några har bytt församling och andra har också bytt samfund. Många av de som levt i kyrkan under hela livet har växt upp i familjer där släktingar och föräldrar var troende och många gånger engagerade i kyrka och församling. Man har fostrats in i tro och engagemang.

I intervjuerna framträder tydligt att såväl föräldrar som andra släktingar har haft stor betydelse för deras kristna fostran och liv. Här följer några exempel:

- Modern bad aftonbönen ”Det går en ängel kring vårt hus med två förgyllda ljus”.
- Det fanns präster och pastorer och evangelister i släkten.
- Tre generationer hade varit kyrkvårdar.
- Pappa hade varit kantor.
- Pappa sjöng i kyrkokör och mamma spelade piano och var med i syföreningen.

Återkommande var även reflektioner kring de olika medlemmarna i familjen:

- Mamma var from.
- Farmor var from.
- Föräldrarna var svagt kyrkliga.
- Föräldrarna var inte regelbundna kyrkbesökare.

Hälften av de trettio intervjuade berättar om föräldrar och släktingar som har varit engagerade i någon frikyrka. En av de intervjuade berättade att pappa gick i Svenska kyrkan och mamma gick till missionshuset. Många av de intervjuade som firar gudstjänst i Svenska kyrkan har alltså erfarenheter av både Svenska kyrkan och frikyrkan.

Som troende föräldrar och släkt, kyrka och församling önskar man väl ge barn-och ungdomar en tro och ett engagemang som håller genom hela livet. Och så blir det för en del. Men de refererade intervjuerna pekar också på att även om kontinuiteten inte finns där så är det så viktigt att ge något som är tillräckligt starkt för att det senare skall vara möjligt att knyta an till. Detta kan också vara något att tänka på när det gäller konfirmationen.

I Svenska kyrkan fälls ibland uppgivna kommentarer att det är få ungdomar som engagerar sig i kristet ungdomsarbete eller firar gudstjänst en vanlig söndag. Men intervjuerna talar för att det har givits något under konfirmationstiden, som det senare är möjligt att knyta an till. Det gör det möjligt att i en annan tid i livet återkomma till kyrkan.

Dopet

Dopet är en grund, något att återvända till och knyta an till. I dopgudstjänsten säger prästen direkt efter trosbekännelsen och precis innan dop-handlingen: ”Detta är den tro som vi döps till i Kristi världsvida kyrka. I den får vi leva och dö för att uppstå till evigt liv.” Varje år döps tiotusentals små barn i Svenska kyrkan. En del döps i samband med konfirmationen och ett antal vuxna döps i Svenska kyrkan varje år. Genom att de allra flesta dopen är av småbarn kan det vara lätt att tänka att alla som firar gudstjänst är döpta som barn. Men hur ser det egentligen ut? Vid en genomgång av samtliga intervjuer, alltså alla 157, var det 50 stycken som har berättat eller berört sitt dop.

	Dop	Antal döpta
Svenska kyrkan	Döpt som barn	25
	Döpt vid konfirmation	2
	Döpt som vuxen	10
	Summa	37
Frikyrkan	Döpt, troendedop	8
	Omdöpt	5
	Summa	13
Totalt antal döpta	Summa	50

Fig. 1. Femtio av de intervjuade omtalar sitt dop, samfund och tillvägagångssätt. Siffror anges i absoluta tal.

Hälften av de som berättat om sitt dop är döpta som barn i Svenska kyrkan. Det är svårt att säga hur representativt det här urvalet är för de som firar gudstjänst. Det ger dock en uppfattning om att det är kanske långt ifrån alla, som firar gudstjänst i Svenska kyrkan, som själva är döpta som barn. 13 av 50, närmare en fjärdedel är döpta i ett frikyrkosamfund (hädanefter benämnd 'frikyrkan'). Det är inte förvånande eftersom det i intervjuerna framkommit att en del är uppväxta i frikyrkliga hem och miljöer. Att var femte som berättat om sitt dop döptes som vuxen i Svenska kyrkan är överraskande. En förhoppning är att det visar på att Svenska kyrkan når också den som inte är döpt som barn oavsett vad det beror på. Det kan vara en frikyrklig uppväxt med troendedop där man valt att inte låta döpa sig eller en helt okyrklig uppväxt.

Intressant är att fem som är barndöpta, troligtvis i Svenska kyrkan, har låtit döpa om sig i en frikyrka. Och nu firar dessa personer gudstjänst i Svenska kyrkan och tillhör kärnan av den gudstjänstfirande församlingen. Livet skiftar och det kan finnas många orsaker till att under livets gång en period vara delaktig och aktiv i ett samfund för att sedan under en annan del av livet fira gudstjänst i ett annat samfund. Den gudstjänstfirande församlingen är mångfacetterad och genom intervjuerna får vi en bild av att inte alla i den gudstjänstfirande församlingen själva är döpta som barn.

I de 30 intervjuerna är det några som tar upp sitt dop. En man reflekterar över att han är döpt i Svenska kyrkans ordning, trots att fadern var ansluten till en gemenskap som tillhörde Helgelseförbundet.³ En annan man, vars släkt var med i frikyrkan men inte föräldrarna, döptes i Svenska kyrkans ordning. En tar upp sitt omdop, som han ångrar. En man konverterade och döptes och fylldes av en nästa euforisk känsla. Ett par kvinnor berättar om var de döptes, vilka som var med, gudföräldrar och om dopskål. En tackar sina föräldrar för att hon döptes som barn.

3 *Helgelseförbundet*, baptistiskt och evangeliskt missionssällskap, grundat på Torp i Västernärke 1887 och som ingår från och med 2002 i Evangeliska frikyrkan.

Söndagsskola

Många av de som har intervjuats är regelbundna gudstjänstbesökare och de har fått kunskap och erfarenhet av kristen tro redan som barn. Ganska många har mött kristen tro i hemmet genom föräldrarna, men också den äldre generationen har påverkat i hög grad. Under drygt ett och ett halvt århundrande har Svenska kyrkan och andra samfund sökt efter olika möjligheter att ge barn upplevelse av och kunskap i kristen tro. Den verksamhet som nådde många barn, under de årtionden som de intervjuade var barn, var söndagsskolan.

Det som beskrivs här gällande söndagsskolan utgår ifrån alla de 157 intervjuerna, alltså inte enbart de 30 senaste. En begräsning har gjorts och det är att den intervjuade var aktiv i någon församling i Närke när den intervjuades. Det är stora skillnaderna när det gäller väckelsen mellan Närke och Södermanland och det påverkar också söndagsskolans ställning. Av dem som intervjuats har närmare hälften, 70 personer, berättat att de gått i söndagsskolan. I 48 intervjuer har det framkommit i vilket eller vilka samfund de gått. Fyra av dessa har gått i söndagsskola i två olika samfund.

Söndagsskola och samfund

Om familjen tillhört ett samfund – har barnen gått i söndagsskolan där? Eller finns det andra faktorer som påverkat valet av söndagsskola? Vi börjar med de som har gått i söndagsskola i Svenska kyrkan. De har vuxit upp i svenskkyrkliga hem, vilket inte är särskilt förvånande eftersom så stor del av befolkningen tillhörde Svenska kyrkan. Några av de barn som växte upp i en svenskkyrklig familj har gått i andra samfunds söndagsskolor. Det är andra faktorer som styr valet av söndagsskola. Det finns ingen av de intervjuade som vuxit upp i ett frikyrkligt hem som gått i Svenska kyrkans söndagsskola.

Söndagsskola i samfund	Antal söndagsskolebarn
Svenska kyrkan och EFS	20
Baptistsamfundet och Örebromissionen	13
Svenska Missionsförbundet	12
Frälsningsarmén	2
Pingstkyrkan	3
Metodistkyrkan	2

Fig. 2. Söndagsskolans samfundstillhörighet och antal barn som gått i respektive söndagsskola. Siffror anges i absoluta tal.

Något mer än hälften av de som gått i Baptistsamfundets eller Örebromissionens söndagsskola kom från hem som var präglade av baptistiskt engagemang och medlemskap, ibland genom föräldrarna och ibland genom någon i storfamiljen, framför allt i den äldre generationen. De resterande, något mindre än hälften, av de som har gått i baptistisk söndagsskola kom från hem som antingen var kyrkligt engagerade i ett annat samfund eller inte alls. En del av dessa familjer tillhörde Svenska kyrkan. För baptistförsamlingarna var det en mission att ge barn, oavsett föräldrarnas tillhörighet, kunskap och upplevelse av kristen tro. Det fanns också en drivkraft att på sikt få dessa unga människor att komma till tro och låta döpa sig och bli medlemmar i församlingen.

När det gäller Svenska Missionsförbundets medlemmar har en del varit eller är medlemmar både i Svenska Missionsförbundet och i Svenska kyrkan.⁴ Genom dubbelanslutningen hos en del av medlemmarna i Svenska Missionsförbundet har trösklarna varit lägre mellan

4 Svenska Missionsförbundet, protestantiskt samfund verksamt 1878–2003, sedan 2012 en del av Svenska Missionskyrkan.

Svenska Missionsförbundet och Svenska kyrkan. Det är tydligt, när det gäller de intervjuade, att svenskkyrkliga föräldrar låtit barnen gå i missionsförbundets söndagsskolor medan barn till föräldrar tillhörande andra frikyrkor inte gjort det i samma utsträckning. En del av de intervjuade har gått i andra samfunds söndagsskolor, men de är så få till antalet så det är inte möjligt att dra några övergripande slutsatser.

I de baptistiska söndagsskolorna har det gått flest barn från andra samfund, därefter i missionsförbundets söndagsskolor. I Svenska kyrkans söndagsskola har ingen av de intervjuade gått som vuxit upp i ett frikyrkligt hem.

Nära till söndagsskolan

Att växa upp i centrala Örebro på 50-talet innebar att det fanns nästan en söndagsskola i varje kvarter. För den som växte upp i Närke, med alla olika samfund som etablerat sig, var tillgången på söndagsskolor också mycket god även på landsbygden.

Men vem eller vad bestämde vilken söndagsskola man skulle gå i? Ovan kunde vi se hur de olika samfunden attraherade barn på olika sätt utifrån föräldrarnas samfundstillhörighet.

I intervjuerna framgår tydligt att närheten till söndagsskolan också var en avgörande faktor vid val av söndagsskola. På den tiden skjutsades inte barnen till aktiviteter utan de fick oftast klara sig själva. Närhetsprincipen var viktig eller att man hade sällskap med någon. Närheten till hemmet har varit av stor betydelse för vilken söndagsskola barnen gått i oavsett vilket årtionde de var födda på. I intervjuerna framkommer också att det kunde vara en kamrat, granne eller någon närstående som tagit med dem till söndagsskolan. Att gå tillsammans med en kamrat eller en vuxen skapade trygghet och det blev möjligt att gå till en söndagsskola som kanske låg lite längre bort. Några av intervjuerna visar på att föräldrarna gjorde ett aktivt val av om och var barnet skulle gå i söndagsskolan. Det finns också den motsatta situationen, där föräldrarna inte ens vetat om att barnet gick i söndagsskolan.

TRO OCH FÖRSAMLING

Den egna tron

I många församlingar inom frikyrkan är det personliga vittnesbördet – av stor betydelse inte minst i gudstjänsterna. I Svenska kyrkan finns inte den traditionen. Att allmänt tala om sin egen tro, vad den betyder i livet såväl i livets ljusa som mörka stunder, är ovanligt. När intervjuerna gjordes var det en annan situation. Det var ett förtroendefullt möte där det blev naturligt att tala om den egna tron. Nästan alla i intervjumaterialet var anställda, kyrkvårdar, förtroendevalda eller ideella. Dessa får många gånger representera Svenska kyrkan och på så sätt är de kanske mer vana att tala om tro. Men i intervjuerna berättar de om sin egen tro, om vad kyrkan har betytt för dem. Några lyfter också fram speciella upplevelser som stannat kvar.

Att smyga med sin nyfikenhet till kristen tro berättar en man om. Hans familj var inte aktivt kristna och han läste bibeln i smyg. Tonårstiden var ett sökande. För mannen ledde sökandet till ett kyrkligt engagemang i livet.

En kvinna hörde Guds tilltal under ett stort kristet möte genom prästens ord: ”Guds nåd övergår allt förstånd”. Det var träffande.

En annan kvinna berättar att hon i samband med en djup livskris känt sig tilltalad av Gud på ett sätt som hon sedan aldrig kunnat förneka. Livet fick en ny början i form av bekännelse till kristen tro. Vid ett annat mycket kritiskt tillfälle i livet kände kvinnan att hon fick skydd av Gud. Hon är tacksam för mycket och ser det som att Gud står bakom viktiga förändringar i livet.

Att erfara Guds närvaro i livet, uttrycker också en annan av de intervjuade. Flera gånger har hon fått konkret hjälp och hon tolkar det som Guds omsorg och erfar Guds närvaro i livet.

Ytterligare en kvinna uttrycker det som att hon bärs av en känsla att vara bevarad och hämtar ur minnet en psalm från ungdomstiden:

Står ditt eget verk i lågor
hotar allt att gå i kvav
hoppet dock sin fyrbåk tänder
och dess ljus jag tyder så
jag står tecknad på Guds händer
skulle jag väl sörja då.⁵

En man uttrycker tron som att han erfarit att det inte finns något avgrundsdjup som Herren inte varit i. Denne man lyfter också fram bönen och att det händer mycket när vi ber. Bönesvar kommer och förvandlar människor och situationer. Ännu en man berättar att han upplever bön som ett samtal med Gud.

En man berättar om ett tillfälle när bibelberättelsen om kvinnan som tvättar Jesu fötter i Simons hus lästes (Luk 7:36–8:3). Simon säger där ”om denne man var en profet, skulle han veta vem hon var.” Jesus svarar: ”Simon, jag vet vem hon är.” Mannen upplevde orden riktade mot sig själv. Jesus visste vem han var och hur hans situation var. Mannen kände sig träffad av orden som lästes från bibeln under en gudstjänst.

Gudstjänsten tar många upp som ovärderlig. En upplever att söndaglig mässa är styrseln i livet, att den söndagliga gudstjänsten stått i centrum under hela livet, att gudstjänsten och gudstjänstgemenskapen är central.

En annan lyfter fram stillheten som infinner sig i gudstjänsten och alla fina psalmer och all fin musik. Också att det inte blir någon riktig jul om man inte får sjunga de gamla julpsalmerna till jul.

Helheten i gudstjänsten är viktig, säger en annan. Och då menar han musiken, psalmsången och predikan. Nattvarden fördjupar gudstjänsten och Guds närvaro blir starkare. Flera betonar hur viktig mässan är för dem. En tar tacksamt upp möjligheten att ta emot nattvarden med sockenbud.

5 Texten är hämtad ur psalmen ”När ditt mod i striden sviktar” av Eric Mauritz Bergkvist, publicerad i EFS ungdomssångbok *KOM* (1930) och i *Sions toner* (1930). Originaltext vers 2: ”Kastas du av vreda vågor Uppå tvivlets ocean, Står ditt eget verk i lågor, Stänga törnen här din ban, Hoppet dock sin fyrbåk tänder, Och dess ljus du tyde så: Du står tecknad på Guds händer, Skulle du väl sörja då?”

Några sätter ord på vad tro kan vara för dem:

- Tron kan sammanfattas i lammets relation till sin herde, det finns någon som bryr sig, tron är en trygg förvissning, kristen tro är nåd.
- Målet är att hjälpa sig själv och andra att ta vara på det som finns förborgat i människans eget inre, tron på den Gud som Jesus hjälpt den intervjuade att se.
- Tro och handling hänger ihop. Att Kristus visar vägen med sitt kärleksbudskap kring alla människors lika värde och hur vi ska handla i Jesu anda.
- Tro är relation, mer än försanthållande.

Vad är mer viktigt?

- Förlåtelse och försoning, säger en.
- En annan säger att det är viktigt att få bekänna sina synder, som negativ klimatpåverkan och att få börja på nytt och verka för det som är hållbart, utmana och demonstrera.
- Någon tar fram underlåtelsesynder och säger att det är viktigt med syndabekännelse och möjlighet till förlåtelse.
- Några tar upp hur de fått kämpa med sin tro. Här finns också ifrågasättande av delar av tron – vad man kan skala av och vad som finns kvar. Detta är något att stanna upp inför. Att vuxna som finns i gudstjänsten kämpar med sin tro, vågar ifrågasätta och ge ord för det.

Att känna sig sedd, bli respekterad och dess motsats

I de intervjuer som bearbetats i tidigare redovisning och i de 30 intervjuer som behandlas här lyfter människor konkret fram vad som haft betydelse för deras tro och engagemang. Att bli sedd och respekterad är viktigt. En kvinna minns barndomen på landet där prästgården öppnades på somrarna och även yngre barn var välkomna. Alla behandlades lika och alla förväntades hjälpa till. Man fick respekt.

Någon nämner attityden i hela församlingen. Där finns en blandning av människor, en öppen attityd där alla kan känna sig välkomna och ges

möjlighet att vara delaktiga. Om någon vid kyrkkaffet av någon anledning riskerar att känna sig utanför sätter sig en präst där. Kommentaren om kyrkkaffet delas också av en annan i intervjumaterialet. Att ha fått spontant hembesök av en präst och blivit sedd som nyinflyttad lyfts fram av en annan.

Att bli sedd och lyssnad till är viktigt för att känna sig välkommen i församlingens gemenskap. Hur viktigt är det inte att se. Att se den andre, att se medmänniskan och i handling visa det.

Präster, pastorer, andra anställda som tagit sig tid att lyssna och samtala eller i handling vara en förebild namnges av nästan hälften av de intervjuade. En av dessa berättar om konfirmationsprästen som betytt mycket och minns en diskussion om dopet. En församlingsfunktionär som nämns är barntimmeledaren, för vilken inget barn var för besvärligt. Stökiga barn ska ha en plats här i kyrkan var grundinställningen.

Det finns också i intervjuerna de som berättar om det motsatta. Berättar om hur de blivit bemötta på ett sätt som lämnat besvikelse och blivit något de burit med sig i livet. En berättar om ett tältmöte i barndomen där mötesledaren kallade upp kvinnan och hennes kamrater på scenen och sa att deras korta hår var ett uttryck för synd. Flera äldre män ställde sig runt barnen och ville frälsa dem. Barnen sprang hem därifrån och berättade för de vuxna.

En annan kvinna berättar några minnen från sin tonårstid och tid som ung vuxen. Båda gångerna uppmanades hon att lämna kyrkan. Vid det första tillfället var hon söndagsskollärare i en församling och efter lektionens slut gick hon till en annan kyrka för att fira gudstjänst. I dörren blev hon stoppad av kyrkvärden, som sa att hon inte var välkommen med sin väska, en väska som innehöll söndagsskolematerial. Vid det andra tillfället var hon, hennes man och ettåriga barn i kyrkan. De satte sig längst ned. Resten av församlingen satt långt fram. Ettåringen rörde sig fram och tillbaka i kyrkan, men hördes inte, skrek inte. Kyrkvärden ingrep ändå och avvisade hela familjen. Det var bara att åka hem.

I den ena berättelsen har vuxna – utifrån sitt sätt att tänka – utelämnat barnen och inte visat dem respekt. I den andra berättelsen har kyrkvärden utifrån sina värderingar stängt dörren för en tonåring och senare unga vuxna att fira gudstjänst. De som delar berättelserna har hittat till kyrka

och församling men de bär med sig erfarenheter som skaver in i vuxenlivet. Dessa erfarenheter ligger ett antal år bakåt i tiden. Nu signalerar många kyrkor att barn är välkomna. Det kan hänga pysselpåsar för olika åldrar i vapenhuset, det kan finnas speciella platser i kyrkan med små stolar, kuddar, böcker, ritmateriel. Flera församlingar har köpt in Barnens altarskåp, som är ett sätt att bjuda in barnen till att utforska kyrkans värld på sina egna villkor. Barn kan integreras i gudstjänsten genom att man väljer alternativ i handboken, exempelvis växelläsningar, som är lätta att delta i. Barn kan också tilldelas uppgifter. Flera församlingar har söndagskola under gudstjänsttid, där barnen är med i gudstjänstens inledning, går till söndagskolan och återkommer efter predikan.

En kvinna har flyttat genom åren. Det har betytt erfarenheter från flera församlingar. I någon har hon känt det som en tröskel att komma in i församlingen. Det har varit svårt att få kontakt och att bli sedd. Detta är naturligtvis något att verkligen tänka på. Hur kan man underlätta för att någon som kommer ny till församlingen ska känna sig välkommen? Här kan det behövas fingertoppskänsla – vill personen bli sedd eller vill personen vara anonym?

Utdelning av psalmböcker i Adolfsbergs kyrka, Örebro.

En formaliserad plan – kan göra församlingen till en växtplats

Att bli sedd, att någon i församlingen har tagit sig tid att lyssna och samtala, att ha fått frågan om att vara med i någon grupp eller att fått frågan att ta på sig ett uppdrag i församlingen – det är reflektioner som finns i hela intervjumaterialet.

I en nyligen presenterad rapport ”Av fri vilja på fri tid – ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet på 2020-talet” (Rapportförfattare är Sara Fransson, Jonas Bromander och Johan von Essen) fokuseras på ideellt arbete inom kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Men där finns erfarenheter som kan tas tillvara för alla åldrar. Man skriver: ”Församlingserfarenheter visar att det är främst när människor ges möjlighet att inte bara passivt ta emot, utan också bidra i församlingen som både tron och gemenskapen växer”. Den vanligaste orsaken till varför någon börjar arbeta ideellt är att de fått frågan, att de bjuds in och känner att de behövs och blir tagna i anspråk.

Undersökningen visar att de församlingar som har en formaliserad plan för rekrytering av ideella har större kunskap om idealitet i stort. De arbetar mer konkret med rekrytering och personlig handledning. De bjuder in bredare och har fler kontaktytor för idealitet än de utan planer och har också fler ideella i verksamheten. Resultatet antyder att ett på förhand genomtänkt arbete kring idealitet kan bära frukt.

Man skriver också att det är en stor utmaning för församlingen att möta föreställningar om evangeliet och kristen tro utifrån de ideellas mycket olika förutsättning och förförståelse. Det behövs olika former av fördjupning och undervisning. Det finns de som är starkt omotiverade och inte önskar kristen eller annan fördjupning. Å andra sidan efterfrågar unga ideella vuxna, fortbildning i kristen tro, som många inte erbjuds. Långt ifrån alla tar eget ansvar till att diskutera tro, läsa bibeln eller gå i gudstjänst. Att diskutera tro och tvivel, bibelberättelser, att gå i gudstjänst, kyrkans och församlingens betydelse det är också sådant som lyfts fram i intervjumaterialet.

Växtplatser – En studie i evangelisation

1980 publicerades en prästmötesavhandling för Strängnäs stift: *Växtplatser – En studie i evangelisation*. I den fanns en skrivning från Mikaelns församling i Örebro. Man kanske skulle kunna säga att den var en föregångare till de församlingsinstruktioner som nu upprättas. Församlingen samlades till rådslag, ”Hela församlingen planerar”, som annonserades ut. I rådslagen deltog anställda, församlingskyrkoråd och alla andra som ville vara med. Församlingen var nybildad och man vände och vred på frågan om målsättning.

I Mikaelns församling fanns en tydligt markerad församlingkärna med en medveten kristen livshållning, men man bedömde också att många som slutit sig till församlingen var andligt osäkra, villrådiga och sökande. Många av samtalen kretsade kring kristen gemenskap och om lekmännens plats i kyrkan, och om församlingen som en plats för utveckling och mognad och möjlighet att fördjupas i sin tro. Man konstaterar också att alltför få ideella tycks känna ansvar för verksamheten. I församlingen hade man erfarit att medinflytande oftast är ett ytterst effektivt medel att skapa glädje och självförtroende bland församlingsbor och församlingsarbetare, för att inte tala om vilken stimulans och uppfordran det är till att allt fler tar gemensamt ansvar.

Också när gudstjänsten diskuteras funderar man på människors hållning i gudstjänsten där det optimala skulle vara att människor kommer till kyrkan inte enbart för att ta emot utan också för att ge sig själva i tjänst inför Gud. Att delta i bön, sång, att lyssna och ta emot, men också ha en inställning till övriga gudstjänstdeltagare som är positiv. Här är kyrkkaffets uppgift att förstärka gudstjänstens gemenskapsfunktion.

Gemenskap kan också hittas i verksamhet utanför söndagens gudstjänst. Man satte upp en målangivelse där man i gruppverksamhet ville verka för att skapa gruppmiljöer där en positiv gruppanda kan utvecklas och där gruppledarna kan känna sig omhändertagna, få ökad kunskap om den kristna tron och stimuleras i sin egen tros- och personlighetsutveckling. Förhoppningen var att det skulle leda till ett breddat ansvarstagande och öppenhet även för andra än gruppens medlemmar.

Församlingen vårdade sig om ledarna genom ledarutbildning, ledarutveckling och omvårdnad i form av stöd, uppmuntran och själavård.

I Mikael's församling arbetade man fram en arbetsmodell eller så skulle den kunna kallas en definition eller målsättning för en församling. I vårt arbete på att bygga upp Mikael's församling till en i allo levande församling koncentrerar vi i första hand våra resurser på dem som tillhör något vi kallar "kärn"-församlingen. Till denna församling räknar vi dem, som oavsett ålder, söker sig till de gemenskapsformer som uppstått bland oss i Mikael. Dit hör också de människor som mer eller mindre regelbundet nås av församlingens uppsökande verksamhet.⁶

Vidare tas upp att kärnförsamlingens uppgift är spränga sina egna gränser "ända till den dag alla döpta medlemmar av Mikael's församling, liksom alla andra boende inom vårt område tillhör den levande församlingen".⁷ Bakom avsnittet "Församlingen – en gemenskap för utveckling och mognad" står dåvarande kyrkoherden i Mikael's församling, Björn Svärd.

6 Torsten Ellwyn (red.), *Växtplatser. En studie i evangelisation. Inför prästmötet 1980 i Strängnäs stift*, Stockholm 1980, s. 143.

7 Ellwyn 1980, s. 144.

KYRKAN ÖPPNAR MOT VÄRLDEN

En internationell värld och kyrka

Det finns något som sticker ut i det här intervjumaterialet i jämförelse med de tidigare intervjuerna och det är dörren som öppnas mot världen, mot den världsvida kyrkan och mot ett engagemang för medmänniskor. Detta har i alla fall inte varit så framträdande i de två tidigare skrivningarna. Det handlar både om erfarenheter som görs i den lokala församlingen och om egna erfarenheter från andra länder.

En kvinna berättar om prästen som öppnade sitt hem för ungdomar. Där fanns tid att samtala och prästen berättade om livet som sjömanspräst. Det blev ett första möte med en kyrka ute i världen, som hörde ihop med hembygden. En annan kvinna berättar om vad medlemskapet i KU (Kyrkans Ungdom) har betytt. Där diskuterade och debatterade man ämnen som internationella frågor, abort, mission. Att vara med i KU innebar också ett socialt arbete, som att gruppen samlade in pengar för Lutherhjälpen (idag en del av ACT Svenska kyrkan). Kyrkan förmedlade en inre tro, men visade också på Gud och världen och att det spelar roll vad vi gör som människor. Kvinnan konstaterar: ”Kyrkan öppnade världen för mig”. För denna kvinna fick insikten konsekvenser. Hon engagerade sig i ett projekt i Afrika och levde också utanför landets gränser i flera omgångar där kyrka och teologi fanns med.

En man besökte under sin tonårstid Kyrkornas Världsråds generalförsamling i Uppsala år 1968 och var också med vid det stora riksmöte för Svenska kyrkans ungdom som hölls sommaren därpå. Detta ledde till samtal i ungdomsgruppen som mannen var med i och öppnade ögonen för kristnas ansvar i och för samhället och världen. Under gymnasietiden deltog mannen i en öppen verksamhet med mat, kläder och värme som var inriktad på personer i missbruk. Också den här mannen kom senare att engagera sig utanför landets gränser.

Dessa tre kom i kontakt med den världsvida kyrkan under sin tonårstid då de var med i kyrkliga ungdomsgrupper där man diskuterade kristnas ansvar i samhället och i världen och diskuterade den Världsvida kyrkan.

Ett mer specifikt projekt berättar en annan person om. Hen var under en kort tid aktiv i den antikatolska rörelsen *Operation mobilisering* (OM).⁸ Konkret innebar detta att hen deltog i en OM-kampanj i Frankrike tillsammans med 100 ungdomar. Syftet med kampanjen var att genom samtal och litteraturspridning omvända katolska ungdomar till en levande evangelisk tro.

Det finns också i det här intervjumaterialet personer som vuxit upp i andra sammanhang än det evangelisk-lutherska. En kvinna är uppvuxen i den ortodoxa kyrkan i sitt hemland. När hon kom till Sverige var det naturligt att gå till kyrkan och hon engagerade sig i församling i Svenska kyrkan. Hon reflekterar över nattvarden. Hon var van vid att man fastade innan man tog emot nattvarden. Så är det inte i Svenska kyrkan, någon hon nu accepterar. Det hon bär med sig från uppväxten är att när man tagit emot nattvarden så talar man inte illa om någon eller tänker ont. Det är heligt.

Sverige har under senare år blivit mer mångkulturellt och här finns många människor med annan tro än den kristna. En man i intervjumaterialet är uppvuxen i en muslimsk familj. När han kommit till Sverige kom han i kontakt med en pastor som visade honom respekt, något som fick stor betydelse. Han fick kontakt med pastors församling, läste bibeln, gick i bibelskola, hade kontakt med andra pastorer och präster i Svenska kyrkan. Han tycker det är oerhört viktigt att behålla öppenheten i Svenska kyrkan, men också att stå för vad man som kristen tror på. Våga stå för sin tro i möte med andra religioner och skaffa gedigen kunskap vad andra religioner står för. Respekten är viktig.

Att skaffa sig kunskap om andra religioner och vad det betyder berättar en annan kvinna i intervjumaterialet om. Hon har fått möjlighet att studera interreligiös dialog i Jerusalem. Hon reflekterar över hur mycket som är gemensamt i tron. Och att tro med kroppen – bugningar, hälsningskyssar och rökelse. Kvinnan lever idag bland många människor från Mellanöstern, som tagit sig igenom oerhörda svårigheter för att komma till vårt rika land. Hon säger att det är en stor rikedom för oss i Sverige att få lära känna dem, i bibelstudier eller samtalsgrupper eller i andra sammanhang. Deras tacksamhet är av den smittsamma arten.

8 *OM*, Operation Mobilisation, sv. "Operation Mobilisering" (1992: Operation Mission; 2006: OM Sverige), evangelikal missionsorganisation grundad i Mexico 1963, etablerad i Sverige 1970.

Denna kvinna hade som vuxen skaffat sig kunskap om andra religioner och fanns i sammanhang med olika trosriktningar. De som är unga idag får religionsundervisning i skolan där olika religioner tas upp. Många har klasskamrater som kommer från, eller har rötter i andra delar av världen. I skolan och på fritiden finns möjlighet till mer kunskap och diskussioner. Behöver barn och ungdomar och deras föräldrar rustas för att möta frågor och delta i diskussioner om den kristna tron? Skulle församlingar erbjuda baskunskaper och öppna för diskussioner över generationsgränser? Det finns många resurser bland dem som firar gudstjänst i församlingarna.

Kristi världsvida kyrka

Under andra delen av 1800-talet förändrades förutsättningarna för Svenska kyrkan i grunden. Från att ha varit ett med staten och den enda kyrkan i landet påbörjades en förändring där kyrkan och staten kom att gå skilda vägar och en rad kristna rörelser och samfund etablerades. Kristen tro som på många sätt varit reglerad i lag kom i allt högre grad att tillhöra den privata sfären.

Vid den här tiden kom världen att vidgas på många olika sätt. Nya möjligheter uppstod. Exempelvis att färdas långa sträckor, postgång över hela världen, allt fler tidningar trycktes och även så blev hela världen allt mer tillgänglig. Under de senare årtiondena på 1800-talet började Svenska kyrkan skicka ut missionärer till olika världsdelar. Missionärerna som sändes ut skickade brev hem och bidrog så till ökad kunskap om livet på andra håll i världen och hur kristna församlingar växte fram där. Missionärerna kom också hem till Sverige, antingen efter avslutad tjänst eller för en kortare period. De delade då med sig av sina erfarenheter från främmande kontinenter. Vid 1900-talets ingång och framåt kom Svenska kyrkan alltså inte längre enbart att verka i Sverige. Samtidigt sökte Svenska kyrkan en ny identitet på hemmaplan. Svenska kyrkan var ju inte längre den enda kyrkan i Sverige. Då växte begreppet och synsättet fram att se Svenska kyrkan som en folkkyrka – en kyrka öppen för alla.

Möjligheterna att kunna färdas över hela jordklotet medförde också att den ekumeniska rörelsen växte fram under 1900-talet. Ärkebiskop Nathan Söderblom arrangerade ett stort ekumeniskt möte i Stockholm 1925. Arbetet gick vidare och kyrkorna arbetade för att komma närmare varandra. Det var olika världskonferenser och möten på många olika platser i världen. År 1942 kom en ny kyrkohandbok och här följer ett utdrag ur en av förbönerna som återspeglar den tidsanda som då rådde:

Församla, styrk och bevara din kristenhet genom ordet och de heliga sakramenten. Låt ljuset av Kristi evangelium uppgå för alla folk, styrk dina sändebud med kraft och frimodighet. Hjälp och uppehåll dem som lida för rättfärdighetens skull. Välsigna kyrkan i vårt land, hennes församlingar och tjänare.

De ekumeniska mötena fortsatte och det ekumeniska arbetet blev allt mer etablerat. År 1968 arrangerades Världskyrkomötet i Uppsala. Ett möte som fick stor betydelse för det ekumeniska arbetet och i Svenska kyrkan. Vid den här tiden hade arbetet påbörjats att ta fram en ny kyrkohandbok. Den kyrkohandbok som då användes var ju från 1942 och såväl omvärld som Svenska kyrkan hade genomgått stora förändringar sedan dess. Här kom Världskyrkomötet i Uppsala 1968 att ge avtryck i den kyrkohandbok som kom 1986, där det talas om ”Kristi kyrka”.

I nästan varje kyrka i Svenska kyrkan finns nuförtiden en ljusbärare. Det vanligaste är att den är formad som en jordglob och med ett kors överst. Det var till världskyrkomötet 1968 i Uppsala som den första ljusbäraren skapades. Den första ljusbäraren finns fortfarande kvar i Uppsala domkyrka. Ljusbäraren visar på jorden och dess gemenskap som Kristi kyrka.

De 30 som har intervjuats är alla flitiga gudstjänstbesökare. Gudstjänstfirandet har till stora delar varit under tiden kyrkohandboken 1986 togs fram och sedan kom att användas. Vidare har de firat gudstjänst under den tid då *kyrkohandbok* (2017) arbetades fram och togs i bruk. Från 1986 års kyrkohandbok till kyrkohandboken 2017 kan man se en förändring när det gäller begreppen ”Kristi kyrka” och ”Kristi världsvida kyrka”.

I 1986 års kyrkohandbok syns tydligt att kyrkan är Kristi kyrka, men där finns också en betoning på församlingen och gemenskapen i församlingen. Ett exempel på detta är den fråga som kunde ställas till föräldrarna: ”Vill ni att ert barn skall döpas till denna tro och leva med församlingen i Kristi gemenskap?” Föräldrarna svarar: ”Ja.”

Under de senare årtiondena på 1900-talet och de första på 2000-talet har människor från hela världen kommit till Sverige. Den digitalisering som ägt rum har också krympt vår värld. I många församlingar firas gudstjänst där gudstjänstfirarna har sitt ursprung runt om i världen. Detta visar sig i Kyrkohandbok (2017) där det betonas att Kristi kyrka är ”världsvid”.

Drop-in dop i S:t Mikael's kyrka i Örebro, förrättat av komminister Karin Maltén.

Om vi ser till den fakultativa fråga som ställs vid dopgudstjänsten, så har den en annan utformning i kyrkohandboken från 2017 än i 1986 års kyrkohandbok. I dopgudstjänsten kan följande fråga ställas: ”Vill ni att ert barn ska döpas och vara en del av Kristi (världsvida) kyrka?” eller ”Detta är den tro som vi döps till (i Kristi världsvida kyrka). I den får vi leva och dö för att uppstå till evigt liv.” Förutom användningen av begreppet ”Kristi världsvida kyrka” vid dop- och även vid konfirmationsgudstjänster så finns begreppet i de gudstjänster där trosbekännelsen förekommer, nämligen i de inledningsord som kan användas: ”Låt oss stämma in i / förenas i kyrkans bekännelse (ett tecken på vår samhörighet med Kristi världsvida kyrka).”

Redan i inledningstexten i kyrkohandboken 2017 står det: ”Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan och delar den kristna bekännelsen och lovsången till en treenig Gud.” Detta har fått genomslag i kyrkohandboken 2017 genom att den följer den ekumeniska gudstjänststrukturen ”Ordo”. Ordo innebär att gudstjänsten börjar med ett avsnitt som utgör Samling, därefter kommer Ordet, så Måltiden och gudstjänsten avslutas med Sändning. Rubrikerna i kyrkohandboken 2017 är för de olika liturgiska momenten både på svenska och latin, exempelvis Kristusrop/Kyrie eller Trosbekännelsen/Credo. Ett sätt att i kyrkohandboken 2017 visa på Kristi världsvida kyrka är att i liturgin använda språk från andra kyrkliga traditioner:

- Kristusrop 6 kan sjungas till viss del på grekiska: ”Kyrie eleison, Herre förbarma dig, Christe eleison, Kristus förbarma dig”.
- I Lovsången 11 sjunger församlingen på latin: ”Gloria, gloria in excelsis Deo”.
- Församlingssvar 4 i Kyrkans förbön är på arameiska och grekiska: ”Moran ethra ha málain/Kyrie eleison”
- Församlingssvar 4 är på arameiska, som är det språk som Jesus troligtvis talade.
- Lovsången 11 är på latin som används i den romersk-katolska kyrkan.
- Kristusrop 6 är på grekiska som används i den ortodoxa kyrkan.

Detta att föra samman liturgiska texter från olika kyrkotraditioner är ett sätt att visa på samhörigheten i tid och rum med Kristi världsvida kyrka.

I intervjumaterialet har flera lyft fram hur deras engagemang i kyrkan har öppnat en dörr mot världen och hur de upplevt att den egna församlingen är en del av Kristi världsvida kyrka och att det har väckt ett engagemang för medmänniskor världen över. Jämförelsen mellan kyrkohandboken från 1986 och kyrkohandboken 2017 visar också på hur Svenska kyrkans officiella syn på sig själv har vidgats och att det idag är grundläggande att tala om kyrkan som världsvid.

VISION FÖR KYRKAN, FÖRHOPNINGAR

Kyrkans framtid – oro och glädje

Det finns uttryck för uppgivenhet i intervjumaterialet. En person uttrycker det så att människor idag äger mycket lite av gudstro och heller ingen längtan till Gud. Inte heller firas någon söndag som förr. Det var negativt att kyrkan skiljdes från staten och kyrkans framtid är osäker. Präster har reglerad arbetstid och bor i stor utsträckning inte heller i sina församlingar, vilket sammantaget gör att deras kontakter med församlingsborna de arbetar för blir begränsade. Kyrkobyggnader skall inte vara konsertlokaler eller annat i den vägen utan gudstjänstlokaler. Vad framtiden har i sitt sköte för kyrkan upplevs därför mycket ovisst.

En person ser den kyrkliga utvecklingen i mycket dystra färger och tycker att sammanslagningen av församlingar är något synnerligen negativt. Någon frågar: Hur ska det gå när så många lämnar kyrkan? Kommer kyrkan att vara en kyrka för alla i alla tider? Sparbetingen är hårda.

Men det finns också andra röster: ”Uppgivenhet är utesluten”. Den intervjuade pekar på dagens flitiga nattvardsfirande, som kunde bli till välsignelse. Det kan öppna ögonen på ovana kyrkobesökare liksom det en gång gjorde för Emmauslärjungarna. En annan tar fram att kyrkans religiösa funktion hör samman med dess samhällliga. Båda tjänar den inbördes samhörigheten. Som exempel tas ”Hardemoträffen” fram, en gemenskap av både religiös och social betydelse. På motsvarande sätt sägs Hardemo kyrkobrödrakår ha haft och har betydelse i bygden. En annan person vänder på detta och pekar på att risken för kyrkan kan vara att man frestas bli en ”förening” och tappar fokus på kärnan i tron. Den intervjuade säger också att det är viktigt att kyrkan vågar ställa upp i samhällsdebatten. Kyrkan skulle nog visa sig ute också, varför inte på torget, frågar en av de intervjuade. Socialt engagemang är viktigt, säger en. Samhället saknar något, säger en annan. Det var bra med kristendom i skolan och den etiska undervisningen! En man saknar kristendomsundervisningen för konfirmander. Hans erfarenhet är att undervisningen kommer i skymundan och att konfirmanderna gör annat.

Julgudstjänstfirande i hemmet på grund av Covid-19.

Att förmedla tro och andlighet finns med i reflektionerna. En person tycker att vi pratar oerhört mycket men sätter lite tid för bön och förbön. Det finns goda möjligheter till fördjupning både i Kyrkans förbön och förböns-och lovsångsgudstjänster. Kyrkkaffet är viktigt att slå vakt om, säger en. Kyrkkaffet som en gudstjänstens fortsättning, är en väg att fördjupa gemenskapen som blir alltmer nödvändig för trons överlevnad. En person, som arbetat inom vården, lyfter fram människans andliga behov och att det är ett behov som bör beaktas inom vården.

Att använda sig av lekmanaledda gudstjänster, tycker en, är en fin tradition som efterfrågas alltmer i vår tid av både kyrkopolitiker och stiftets församlingsstrateger. Musiken och musikgudstjänster håller i framtiden, den fyller ett behov och då kanske det finns en framtid för kyrkan i Sverige och också på landsorten, reflekterar en person. Ekumenisk samverkan är en självklarhet tycker en annan.

I tankarna kring kyrkan in i framtiden finns både farhågor och förhoppningar hos dem som har reflekterat. Man funderar både kring kyrkans samhällsengagemang, som något viktigt, och tron och det andliga behovet. Som en sammanfattning kan en bild i intervjumaterialet tjäna.

En bild av eld. Den som tecknar den tänker sig att människor står runt elden. Dels är det de trogna som möter upp till gudstjänst och inbördes sammanhållning och dels kan bilden ses som den öppna kyrkan, som aldrig låter sig inläsas i sin egen förträfflighet utan medvetet gör platsen kring elden attraktiv för människor. Här finns både mässa, tideböner och inbördes församlingsgemenskap, men också samhällsengagemang.

Kyrka i digitala rum

Våren 2020 kom coronapandemin över världen med restriktioner som begränsade människors möjligheter att mötas i det fysiska rummet. Detta gällde också kyrkor och församlingshem i Sverige. Det utarbetades rekommendationer om antal besökare vid gudstjänster och kyrkliga handlingar, om hur man skulle placeras i kyrkorummet så att avstånd kunde hållas och smittorisken minskas.

Detta förhållningssätt skapade också nya möjligheter tack vare tekniken. Församlingar började sända andakter och gudstjänster digitalt, begravningsgudstjänster streamades, man samlades till möten, bibelstudium, bokcirklar via Zoom och andra kanaler. Kyrkan fick nya rum, nya digitala rum. Och också människor, som kanske aldrig gått in genom kyrkportar eller funnits med i församlingsgemenskap, hittade till dessa digitala rum. Biskop Andreas Holmberg i Stockholms stift tog tillvara möjligheten att initiera forskning kring vad det innebär att vara kyrka i digitala rum. Projektet har använt sig av aktionsforskning där det skett ett nära samarbete mellan forskare och kyrkliga medarbetare för att till-

sammans utveckla teologi, och tänkande och praktiker. Intentionen med projektet var också att bidra till en kompetens-och kunskapsbank för andra församlingar som vill arbeta med att utveckla sin närvaro i digitala rum. Forskningsprojektet resulterade i rapporten *Kyrkan i digitala rum – ett aktionsforskningsprojekt om församlingsliv online i Svenska kyrkan* (2022).

En ny kyrkport öppnas till ett digitalt rum, ett nytt rum där församlingen gör sig synlig. Två församlingar i Storstockholm, Täby och Järfälla, som båda deltog i projektet, såg olika på detta rum, utifrån olika teologiska utgångspunkter. I rapporten ser Täby den digitala arenan som sitt ”sjunde kyrkorum”, alltså inte att det är något i stället för något annat. De gjorde det till ett kyrkorum genom gudstjänstplanering, man höll sig till kyrkoåret, andakten genomfördes varje vecka, den togs bort efter en vecka, den följde en ordning som ligger nära handbokens ordning för gudstjänst och man bar liturgiska kläder. Senare, efter forskarnas fråga, lade man också till klockringning eftersom enligt handboken en gudstjänst börjar med klockringning. Människor bjuds in till detta kyrkorum och ambitionen är att fördjupa deras relation till kyrkan och kristen tro. Man sökte också kreativa sätt att göra det möjligt för deltagaren att känna sig delaktig i riten och delta aktivt. Församlingsforskargruppen såg vissa nackdelar med att förstå den digitala miljön som ett kyrkorum. Blir det bara en anpassning av den ordinarie gudstjänsten där man i stället skulle kunna gå vidare och utveckla gudstjänsten genom de digitala verktygen? Blir det bara de anställdas gudstjänst där man glömmer bort kyrkvårdar och lekfolk?

Järfälla hade en annan utgångspunkt. De såg inte den digitala andakten som ett kyrkorum utan snarare som ett tilltal, en envägskommunikation, en ”förlängd arm” som sträcks ut från de lokala kyrkorummen och förmedlar evangeliet. Gensvaret är upp till mottagaren. Delaktig blir den som tar emot ordet som erbjuds, men man behöver inte nödvändigtvis komma till kyrkan. Församlingen inbjuder medarbetarna till de rum som deltagarna finns i när de tittar/deltar i de digitalt förmedlade andakterna.

De som leder andakten kan vara anställda från alla personalkategorier eller lekfolk, man bär sällan liturgiska kläder, förkunnelsen måste inte, men kan hålla sig till kyrkoårets texter, andakten finns tillgänglig på obe-stämmd tid och tas inte bort.

I projektet användes också bibelberättelser när forskarna och medarbetarna i Täby och Järfälla diskuterade sin syn på de digitala andakterna. Två bibeltexter som användes var berättelsen om aposteln Filippos möte med den egyptiska hoveunucken i öknen i Apg 8 och Jesu möte med den samariska kvinnan vid Sykars brunn i Joh 4. Bibelberättelserna användes som en resurs.

Det krävs naturligtvis många resurser: Kompetens, teknik, avsatt arbetstid. Man behöver tänka igenom upphovsrätt, integritet, STIM-avtal, GDPR, vad som sker i samhället osv.¹⁰ Där fanns tankar om synlighet och att man jämförde sig med andra församlingar. Det kändes som en skam om man inte fick så många kommentarer eller ”likes”. Det visade sig också viktigt att ha omsorg om medarbetare på olika sätt när aktiviteterna blev digitala och tillgängliga för alla.

Många frågor väcktes under projektets gång, som hur en inspelad andakt fungerar. Är alla moment verksamma? Hur är det med välsignelsen? Kan man vila i att välsignelsen uppstår när människor tar emot välsignelsen i det rum de befinner sig i? Det digitala rummet kan vara en möjlighet att mötas på ett nytt sätt. Det kan också nå människor som inte brukar gå in genom fysiska kyrkportar, av geografiska, av fysiska hinder eller av andra skäl. Nu kan de ta emot kyrkan i sitt hem.

Rapporten reflekterar också över det digitala samtalet. Vad karakteriserar ett bra samtal? Vad är syftet? Med det digitala samtalet kan man vara där människor befinner sig, alltså en fråga om tillgänglighet och tillgänglighet för fler. Det kan betraktas som tidseffektivt. Det kan betraktas som tidseffektivt. Erfarenheten är att det är viktigt att bygga upp en gemenskap då starka gemenskaper är kapabla att bära djupa samtal. Samtalet sker ”mitt i livet” och man behöver ställtid, tid för start och landning. Det är viktigt att sätta tydliga ramar och att tänka igenom det praktiska som t ex att alla kanske inte har en psalmbok hemma när man hänvisar till en psalm. Det finns naturligtvis praktiska svårigheter, alla har inte en ostörd plats hemma, och en del behöver komma till en annan miljö.

Nu har kyrkportar öppnats igen efter pandemin, men kyrkan finns och kommer förmodligen också att fortsätta finnas i det digitala rummet. Rapporten säger att den kristna tron, sedan evangeliernas tid, har medierats genom tillgängliga kommunikationstekniker. Digital plattform och

10 STIM, medlemsorganisation för innehavare av upphovsrätt till svensk musik.
GDPR, EU:s dataskyddsförordning från 2016, med bestämmelser gällande behandling av personuppgifter.

teknik öppnar dörrar till nya rum och uttryck för församlingsliv där vi enskilt eller i gemenskap kan ana och möta ”livets Gud i vilken vi lever, rör oss och är till”. (Apg 17:38)

Vem är det som firar gudstjänst?

– tre avslutande reflektioner

Den här rapporten bygger på intervjuer med 30 personer som alla tillhör det som kan kallas den gudstjänstfirande kärnförsamlingen. Intervjuerna har gjorts med de som funnits med en längre tid i kyrkan och de har varit medelålders eller äldre. När man ska besvara frågan ”Vem är det som firar gudstjänst?” är det tre reflektioner som framträder tydligt.

Den första är att hälften av de trettio intervjuade berättar om att föräldrar och släktingar har varit engagerade i ett frikyrkosamfund. En del av de intervjuade har varit aktiva som barn och unga i frikyrkan och vissa har också låtit döpa sig där. Senare i livet har de blivit aktiva i Svenska kyrkan. Större delen av de intervjuade är uppväxta i Närke med en stark och aktiv frikyrklighet. Om de intervjuade hade levt i en annan miljö där väckelsen och frikyrkligheten inte varit så dominerade hade troligtvis svaren sett annorlunda ut. Hade det varit färre som vuxit upp i kyrkliga miljöer? Det är omöjligt att veta utan att göra en motsvarande intervju, i annan typ av kyrklig miljö.

Den andra är att nästan alla har haft en aktiv relation till kristen tro som barn eller unga. Det kan ha varit inom familj och släkt, men det kan också eller enbart varit genom deltagande i en församlings barn- och ungdomsverksamhet. Att ha något att knyta an till, även om man lämnat det aktiva kyrkliga livet för en period, verkar vara avgörande för att åter kunna bli aktiv. Att ha en bra verksamhet för barn och unga är en utmaning för Svenska kyrkan i en tid av minskade resurser.

Den tredje är att många av de intervjuade har namngett en person som sett och respekterat dem samt tillfrågat om ett djupare engagemang i församlingen. Det gäller både de som levt hela sitt liv i kyrkan och de som gjort uppehåll under perioder i livet. Av avgörande betydelse för en fördjupad tillhörighet till en församling är att man blir sedd, respekterad och tillfrågad. Den som har frågat har ofta varit en präst, en diakon, en kyrk-

vård eller ledare. Uppgiften att se den som kommer ny till församlingen är ett uppdrag för alla aktiva i församlingen. Här krävs inga ekonomiska resurser utan en ökad medvetenhet. Detta är en del av församlingens missionsuppdrag.

De 30 intervjuade tillhör alla det som kan kallas den gudstjänstfirande kärnförsamlingen och därför är det inte så förvånade att nästan alla har en relation till tro och kyrka, som sträcker sig ända tillbaka till barndomen. För en del har det varit i Svenska kyrkan under hela livet och för andra har det varit, framför allt under barn- och ungdomsåren, i frikyrkan och senare i Svenska kyrkan. För vissa har relationen omfattat hela livet och för andra har det varit uppehåll under vissa perioder. Avgörande för alla har varit att någon har sett, respekterat och också tillfrågat dem om att bli aktiva för en särskild uppgift. Att se, respektera och tillfråga är en avgörande missionsuppgift för alla aktiva i en församling.

Gudstjänst i Sjukhuskyrkan i Örebro. Sjukhuspräst Annelie Inghamn Pettersson och kantor Ingeborg Lindqvist Torstensson.

Intervjuprojektet 2007–2023

År 2007 påbörjades en insamling av berättelser på initiativ av kontraktsprost Björn Svärd. Berättelserna skulle ges av människor som på ett markerat sätt relaterat till Svenska kyrkan och som definierats som medelålders eller äldre. Syftet med insamlingen var att människor som ofta firar gudstjänst i kyrkor och kyrksalar skulle dela med sig av sin berättelse av hur det kommit sig att de hade kommit i kontakt med kyrka/församling och varför de ännu fanns kvar. De bidrog med sina unika berättelser, givna i en viss bestämd tid och vars erfarenheter eventuellt kan berika dagens och framtidens kyrka.

Det har gjorts redovisningar av det insamlade intervjumaterialet. 2012 gjordes en av de 80 berättelser som samlats in 2007–2012. Den finns i sammanställningen ”Engagerad i Svenska kyrkan Orsaker och Hinder. Redovisning av intervjuer gjorda från 2007–2012 med kyrkligt engagerade i övre medelåldern”. Den andra redovisningen omfattar 47 intervjuer gjorda mellan 2013 och februari 2017 och finns i sammanställningen ”Andra delrapporten av engagerade i Svenska kyrkan utifrån intervjuer gjorda mellan 2013 och början av 2017”. I denna tredje rapport finns de 30 intervjuer som gjorts från 2017 till 2020. Sedan kom pandemin 2020 med dess restriktioner och inga intervjuer har gjorts därefter.

Tillvägagångsättet för samtliga 158 intervjuer har varit desamma. De två frågor som har varit utgångspunkten för samtalet har varit ”Hur kom det sig att du kom med i kyrka/församling?” och ”Vad är det som gör att du finns med idag?”. Med dessa frågor som grund har den som tillfrågats fått ge sin berättelse.

Det har inte funnits någon intervjuguide eller förekommit inspelning av samtalet. Det går inte heller att se i den färdiga berättelsen om den som lett samtalet kommit med direkta frågor eller uppmanat till att vidareutveckla en tanke. I den nedskrivna berättelsen, kan intervjuarens egna kommentarer eller egna slutsatser ha lagts till. Den som intervjuats har fått läsa sin egen berättelse, eventuellt justerat den och så godkänt den. När den färdiga berättelsen nedskrivits och godkänts har den fått ett nummer och arkiverats i Strängnäs stiftshistoriska sällskaps projektarkiv på ArkivCentrum i Örebro län.

De nu redovisade intervjuerna har samlats in av fyra präster: Björn Svärd, Simon Johansson, Sven-Erik Linderöth och Birgitte Thaning. Björn Svärd och Birgitte Thaning har varit med sedan 2007 och de har även denna gång gjort de flesta intervjuerna.

Intervjuerna har själva valt vem de har tillfrågat. Simon Johansson har samlat in intervjuer från Södermanland, där han tjänstgjort. De andra prästerna har vid intervjuerna varit pensionärer och har av praktiska skäl i huvudsak valt personer från hemförsamlingen eller från vikariatsförsamlingar. Urvalet har varit fritt och på inget sätt ett statistiskt urval. Det finns ingen redovisning om någon tackat nej till att ge sin berättelse. Tre av de tillfrågade personerna har avstått från intervju och istället skrivit ner sina kristna livberättelser själva.

I denna rapport finns 30 berättelser gjorda mellan 2017 och 2020. Av dessa är 20 kvinnor och 10 män. Kvinnor har i alla tre redovisningarna varit flest: i den första redovisningen fanns 51 kvinnor och 29 män, i den andra 29 kvinnor och 27 män.

Födelseåren varierar mellan 1932 och 1971 där de flesta (20 av 30) är födda mellan 1941 och 1954. Det är en förskjutning från förra redovisningen där de flesta (31 av 47) fanns i födelsespannet 1931–1950. Samtliga intervjuade bor i Strängnäs stift, både i stads- och landsortsförsamlingar. Intervjuerna fördelar sig sålunda: Närke: Örebro pastorat (13), Axberg (2), Ekeby (1), Tysslinge (1), Hardemo (3), Viby (1), Lerbäck (1), Hammar (2), Södermanland: Katrineholm (2), Dunker (1), Julita (1), Strängnäs domkyrkoförsamling (1) Uppsala stift: Knista (1). Liksom i de tidigare intervjuerna är de allra flesta intervjuerna även nu från Närke delen av Strängnäs stift.

Om man tittar på de som ingår i detta intervjumaterial är 13 av 30 anställda. Sex som präster, en är diakon, två är kyrkomusiker, en är församlingspedagog, en är barnledare och två har annan tjänst. Sex av de intervjuade är kyrkvårdar och några av dem har också kyrkopolitiska uppdrag. Åtta andra personer har kyrkopolitiska uppdrag. En sjunger i kyrkokör och två är med i församlingskåren.

Nästan hälften har en anställning och de övriga är engagerade som kyrkvårdar, finns med i kyrkopolitiken eller någon verksamhetsgrupp. Hur stor del av den gudstjänstfirande församlingen representerar dessa?

Det är svårt att svara på, men de utgör något av kärnan i den gudstjänstfirande församlingen.

De flesta berättelser följer också denna gång livet. Man berättar om slakten, barndom, ungdom, vuxenliv fram till berättartillfället. Man tar fram besvikelser, det som banar väg för tron, samspelet med frikyrkan, visioner inför framtiden, med utgångspunkt i dop och konfirmation, vid sidan om andra viktiga händelser i det kristna livet.

Litteraturförteckning

Den Svenska Kyrkohandboken, Uppsala 1973 [1942]

Ellwyn, Torsten (red.), *Växtplatser. En studie i evangelisation. Inför prästmötet 1980 i Strängnäs stift*, Stockholm 1980

Fransson, Sara, Bromander, Jonas & von Essen, Johan, *Av fri vilja på fri tid. Ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet på 2020-talet*, Uppsala 2021

Garpe, Sara & Ideström, Jonas (red.), *Kyrka i digitala rum. Ett aktionsforskningsprojekt om församlingsliv online i Svenska kyrkan*, Uppsala 2022

Kom! Ett litet sånghäfte, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Stockholm 1930

Kyrkoordination 2022. Med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan, Stockholm 2022

Missale för Svenska kyrkan. Ordningar för den allmänna gudstjänsten med musik samt musik i de kyrkliga handlingarna enligt Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1, Uppsala 2018

Sionstoner. Sångbok för den kristliga andakten, Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, Stockholm 1889

Fotoförteckning

Omslagsbild: Albin Hillert/Life on Earth Pictures

s. 7 *Foto*: Magnus Aronson/Ikon

s. 19 *Foto*: Johannes Frandsen/Ikon

s. 27 *Foto*: Johannes Frandsen/Ikon

s. 31 *Foto*: Kristin Lidell/Ikon

s. 36 *Foto*: Magnus Aronson/Ikon

Allt färre deltar i söndagens gudstjänst! Så låter det ofta i debatten om Svenska kyrkan. Denna bok ger en delvis annan bild, utifrån av hur aktiva kristna ser på sin kyrkogång. Vad gjorde att de blev livslånga gudstjänstdeltagare, och kan vi lära oss något av deras berättelser?

Vem är det som firar gudstjänst? bygger på intervjuer under åren 2017–2020, men summerar samtidigt ett större projekt med totalt 157 djupintervjuer. Intervjuerna omfattar äldre män och kvinnor, med olika social och kyrklig bakgrund.

Boken vänder sig till såväl församlingsbor, kyrkoledare, studenter som till forskare. Den är relevant för alla som är intresserade av vilka faktorer som har stimulerat barn, unga och äldre att regelbundet återvända till söndagens gudstjänst.

OM FÖRFATTARNA

Ingegerd Sjölin, f. 1952, teol. dr, f. komminister i Mikaelns församling, Örebro, f. kyrkoherde i Nyköpings S:t Nicolai och rektor för Svenska kyrkans pastoralinstitut i Lund.

Birgitte Thaning, f. 1946, f. kyrkoherde i Kvismare församling, Stora Mellösa.